

ESZMÉNY ÉS VALÓSÁG AZ ISKOLÁBAN.

A neveléstörténet arra tanít, hogy minden kor többé-kevésbé elégedetlen volt a maga iskolájával. Nem vizsgálva most e törvényszerű állandósággal megismétlődő jelenség okait, csupán azt a tényt állapítjuk meg, hogy ez az elégedetlenség mérhetetlenül fokozódott az imént lezajlott világrengető események hatása alatt. A háborúnak robbanó erővel való kitörése sok mindenről eloszlatta a jótékonyan vagy károsan rajta lebegő ködöt, kísérő jelenségei pedig élénken éreztetik a javítás, kiegészítés, fejlesztés vágyát.

Az iskola munkássága a múltban túlnyomóan az idealizmus jegyében ment végbe. Az eszményeké volt a nagyobb terület, a valóságé pedig annyi, amennyit az eszmények megvalósulásának lehetősége és szüksége megkívánt. Korunkban ez a viszony kezd megváltozni. A valóság egyre erősebben támadja az idealizmus finom alkotásait, s ma az eszmények és a valóság küzdelme csaknem olyan erős, mint az, amelyet a harctereken vívtak. A realizmusnak nagy segítségére van mindaz a futólagos tapasztalat, melyet e rendkívüli idők bőségesen tárnak a megfigyelő elé. Mert a valóság előtt nem lehet szemet hunyni. Az eszményi értékek hívei és hirdetői is kénytelenek róla tudomást venni. A nyomasztó valóság miatt máris lankadoznak, és féltő, hogy a rájuk nehezedő rettenetes lelki küzdelemből nem ők kerülnek ki teljes diadallal.

Hogy az eszmények és a valóság küzdelme mennyire széjjel-ágazó, mutatják azok a nyilatkozatok és törekvések, amelyek az iskolai munka javításáról és kiegészítéséről mind gyakrabban elhangzanak és megnyilvánulnak. Az idealizmus és realizmus versengését sokan alig méltatják többre, mint hogy hangsúlyozzák az *erkölcsi nevelés* szükségét. Elég nagy azoknak a száma, akik orvoslás céljából részint a *testi nevelésnek* behatóbb művelését kívánják, részint *új tantárgyak felvételét* sürgetik. Ez utóbbiak közül némelyek a torna, céllövészet és katonai gyakorlatok felkarolásától várnak a jövőben jobb és teljes eredményt. Mások ellenben úgy gondolják, hogy a természettudományok intenzívebb tanítása, katonai műveknek olvastatása, gazdasági és

társadalmi ismereteknek a tananyagba felvétele volna alkalmas a mutatkozó hiányok és bajok megszüntetésére, a haladó idő követelményeinek kielégítésére s a magyar ifjúság szellemi erőinek felkelésére, erősítésére és fokozására. Nem kell mondani, hogy az ilyen részleges, a tanulónak egész egyéniségét figyelembe nem vevő tanácsok kevés jelentőségűek. A régi tantárgyaknak alaposabb művelésétől vagy újak felvételétől és ilyen vagy olyan eredménnyel való tanításától nem lehet várni a jövő nemzedék értékes tulajdonságainak kivirulását és gyümölcsözését. Csupán az általános, mindenre kiterjeszkedő, főleg a nevelő tevékenységet szem előtt tartó iskolai munka lehet arra hivatva, hogy méltóan szegődjék a háború után szükségesnek mutatkozó, az idealizmus és realizmus küzdelmét kiegyenlíteni alkalmas, új nevelési eszmény szolgálatába.

Ez az eszmény lényegét tekintve nyilvánvalóan nem lehet teljesen új. Az iskolának ezután is az igaz, a jó és a szép értékeit kell a fejlődő értelem előtt kibontania, az életben való megnyilvánulásaira rámutatnia, egyúttal a tanulók egyéniségének részeivé, állandó jellemző tulajdonságaivá tennie. Emellett azonban nem szabad az élő valóság elől sem elzárkóznunk. S ha hibát lehet keresni az iskola munkájában e ránk kényszerített háborúval és napjaink nyomasztó viszonyaival kapcsolatban, akkor főleg ezen a téren találkozunk nem annyira pozitív, mint inkább negatív mulasztásokkal. Az iskola, főképp az elemi fokon, ahonnan a legtöbb ember kerül ki az életbe, de a középfokon is, amely a vezetőket szolgáltatja, vagy olyan gyöngén gyökereztetni bele a fiatal lelkekbe ezeket az értékes elemeket, hogy az életnek ellentétes hatásokat feltüntető jelenségei között a hajlékony egyéniség meginog és elbukik, vagy — és ez a gyakoribb jelenség — nem tudja őket az ifjú egyéniségnek olyan állandó részeivé tenni, hogy az iskola elhagyása után is épen csak ezek az örök értékek legyenek az ifjúnak vezetői s irányítói a küzdés és megélhetés rögös pályáján.

Ennek több oka van. Az iskola kis társadalma velejében olyan, mint a felnőtté. Az életértékek csupán azokra hatnak, akiknek egyénisége hajlandó befogadni ezeket az értékeket. Az élet ezt a hatást lépten-nyomon gyöngíti. Hogyan legyen rendes, pontos, kötelességtudó az a tanuló, akit szülői — ki tudja, milyen ok miatt (kényelem, szükség, anyagi bajok) — nem küldenek a megszabott időben az iskolába? Hogyan teljesítse feladatait az a fiú, aki tudja, hogy egy kis hazugsággal otthon is, az iskolában is kivonhatja magát aóluk? Hogyan fogadja meg a becsületességre intó szavakat, mikor tapasztálja, hogy a más dolgozataiból leírt gyakorlat lehetővé teszi neki a könnyű boldogulást? Az iskola mindezt vagy egyáltalában nem, vagy

túlságos elnézéssel veszi tudomásul. Már itt is úgy van, hogy aki élelmes, aki az erkölccsel összeütközik, inkább boldogul, mint aki szerény és jellemességét már itt kimutatja. Ennek következménye, hogy az életben az idealisták lemaradnak, s inkább azok boldogulnak, akik egy és más tekintetben függetlenítik magukat az erkölcstől.

Az eszmény és valóság között levő ellentét miatt az iskolának nagyobb figyelemmel kell lennie az érzékeny, finom lelkű, értékes egyéniségű, bár talán nem feltűnő tehetségű tanulókra. Ezeknek lelkébe rendszerint sikerül az összhangot belegyökereztetni, s derék emberek is válnak belőlük. Csakogy az ilyen tanulók az éremnek állandóan egyik oldalát szemlélik. Ha szükségesnek mutatkozik a másik oldalnak, a reális valóságnak bármily részleges feltüntetése, a tanítóknak legnagyobb része kihagyást rendel el, vagy böles hallgatásba burkolózik. Hogy ily egyoldalúság csak káros lehet, nem szorul bizonyításra. Kis diákoknak talán még szerepelhet az élet s az ember csupán értékes elemeivel és derűs oldalával, a felsőbb osztályokba járókat azonban minden alkalommal érdemes figyelmeztetni, hogy az élet nem csupán az igazság, a jóság, a szépség hona, hanem ezek ellentétei is; az emberek sem valamennyien élnek boldog összhangban, hanem fölötté sok közöttük a gaz, gonosz, erkölcsileg rút, gyöngé jellemű, a közösséget kihasználó, önző. Minderre minden kínálkozó alkalommal nevelői céllal kell rámutatni, sőt a tanulóknak jelentkező gyöngeségek alapján nyíltan szemük elé kell mindezt állítani.¹

Az életnek való képe nem épen megnyerő. Habár a középiskola közvetlenül nem az életnek nevel, az élettől teljesen elzárkóznia és merő ideális légkörben élnie nem szabad. A tanuló az iskolában állandóan magasztalni hallja a béke és műveltség áldásait, s tanárával együtt elítéli a gyakran alacsony okok miatt kitört öldöklő, romboló és szenvedésekkel telt háborúkat. Pedagógiai folyóirataink a háború kitörése előtt tele voltak panasszal, hogy az örökös harcokat és vérontást tárgyaló klasszikus történetírók műveiben csupán negatív nevelő érték rejlik. Történeti tankönyveink újabban a művelődési anyag bő felkarolásával már-már száműzni akarták lapjaikról a háborúkat. Ekként a műveltség előidézte béke áldásainak teljességében az egyéniség túltengése, a jelszavakkal való visszaélés, az embereknek szűk körben embertársaik ellen irányult támadása, az erkölcs hanyatlása és a jellem gyöngülése nem zavarta meg a tanítók és tanulók békés gondolkodását. Teljes és meg nem zavarható biztonságban éreztük magunkat. És egyszerre mi történik? A régóta lappangó s tudunkon

¹ Ezt sürgyeti Szabó László: *Adatok a tanító lélektanához.* (Magyar Pedagógia, 1917. 316—317. l.)

kívül felgyülemlett robbanóanyag szikrát fog, és a legműveltebb világ-részek számos nemzete között kitör a háború.

Ime a hozzánk legközelebb eső nevelési eszménynek veresége! Azé az eszményé, amely kelletén túl falak közé szorult, egyoldalúan csupán az elvont értékek szolgálatába szegődött, s az élet valóságairól nem akart vagy nem tudott a tényeknek megfelelő ismeretet szerezni. Az iskolából kikerült, igazán művelt és finomlelkű emberek tájékozatlanul állottak a háborús vihar kitörése idején, s ha később bele-törődtek a valóságba és kegyetlenül érezték e háborús idők ezerféle terhét, bizonyára nem minden keserűség nélkül gondoltak az iskolára. Úgy érezték, hogy az iskola a műveltség fátylájának hívságos lobog-tatója, az örök értékeknek tiszteletreméltó, de egyoldalú átszarmaz-tatója. Hasonlít Horatius emberéhez: a csillagokban gyönyörködik, fejét az égnek szegzi és úgy lépked, míg egy gödör el nem nyeli. Igen, a világon, az életben nemcsak csillagok vannak, hanem gödrök is; nemcsak erény és tökéletesség, hanem bűn és hitványság is, nemcsak eszmény, hanem kegyetlen valóság is. Legyünk bármily fejlettek; büszkélkedjünk bármennyire műveltségünkkel, a léleknek aljas indulatai ma ép úgy uralkodnak kicsinyekben és nagyokban, koldúsokban és királyokban, mint a történelem tanúsága szerint az emberiség őskora óta minden időben. Haladásunk a műveltségnek anyagi oldalán óriási, szellemi téren bámulatos, de ahol az egyéniség értékes jellemző vonásait, az erkölcsöt és a jellemet kell kutatónk, ott az egyénekben és a nemzetekben a csiszoltság leple alatt undok fejletlenség szövedékére találunk.

Az idealizmus és realizmus örök küzdelmének erőszakos és szembevető jelensége ez. A közöttük való versengés a háború lezaj-lása után is folytatódik. Erre a harcra az iskolának állandóan tekin-tettel kell lennie. Ha új nevelési eszményre van szükség, ennek a lelkek mélyébe kell behatolnia, s ott más, új és egészséges viszonyokat teremtenie. Ezt nem egyes tantárgy fogja elősegíteni, hanem minden tárgynak olyan értelemben való tanítása és a nevelés szolgálatába való hajtása, hogy az életet a maga teljességében hozza közelebb az iskolához, az emberre pedig úgy mutasson rá, mint erényeknek és hibáknak bámulatosan szövevényes, csaknem kiismerhetetlen hordo-zójára. Ilyen értelemben nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az új nevelési eszménynek legelső teendője az önismeretre való nevelés. Erről Milliou, svájci pedagógus joggal mondja: »Szükséges, hogy a tanuló jobban meg tudja érteni az iskolát, jobban meg tudja érteni önmagát, s elő kell készítenünk, hogy jobban megismerje az életet.» Az önismeret alapján kiki jobban meg tudja ítélni embertársait, az egy hazában élőket vagy idegen nemzethez tartozókat. Jobban meg-

becsüli a maga kiváló tulajdonságait, de mivel tud önnön hibáiról is, óvatos felebarátaival szemben, s mindig készen van, hogy mások szellemi, erkölcsi vagy fizikai támadását lehető gyorsan és sikeresen kivédje. Ugyanez vonatkozik egy-egy ország népére is. Az új nevelési eszménynek célja: szellemi, erkölcsi és anyagi erejét ismerő, óvatos, de mindenre felkészült, egész ember.

A mondottakból következik, hogy az embernek egész-volta nemcsak a szellemiekre és az erkölcsre, hanem ezek mozgatójára, az akaratra és hordozójára, a testre is vonatkozik. Az előbbit mellözve az utóbbira nagyon ráillik ez a latin közmondás: *Vis, consilii expers, mole ruit sua*. Első a szellem, azután következik a maga nyers erejével a test. Tagadhatatlan, hogy a mai iskola a béke áldásaitól elpuhulva inkább gondol az értelem kiművelésére, mint a jellem képzésére, az akarat edzésére és a test erősítésére, de a mulasztás még nem pótolhatatlan. Annyi bizonyos, hogy a cél nem lehet egyoldalú vagy kicsinyes. Részletvizsgálatok sok mindennek a jelentőségét igazolhatják, sok dolognak mellőzhető voltára rámutathatnak, de egy igazság elől el nem zárkozhatnak: hogy az életnek eszményi oldalai mellett a valóságnak is nagy a jelentősége,¹ és hogy az értelemmel együtt az erkölcsi és testi erőket is nagyobb megbecsülésben kell részesítenünk.

Az amerikai iskolákról lehet olvasni, hogy a legbensőbbben összenőttek az étellel és a társadalom igényeivel. Tudjuk, hogy az anyagi műveltségnek milyen óriás arányú fejlődése jelentkezik eme szoros kapcsolat eredményeképpen. Azonban ezt a nyereséget nem tarthatjuk kívánatosnak. Az anyagi dolgoknak túlságos megbecsülése, a föld porához való kötöttség vagy az arany imádása és az előtte való feltétlen meghódolás nem lehet az új nevelési eszménynek az alapja. Továbbmenve a hiúság, a kapzsiság, a hatalmi, tehát anyagi féltékenység sem szerepelhet az új eszmény mozgató rúgói között. A dicsőség előtt való meghódolást igaz hazaszeretetnek, a világalalom vagy a más tulajdona után való vágyat szülőföldünk igaz megbecsülésének, a magunk boldogulásáért másoknak anyagi vagy erkölcsi kárára való törést pedig komoly munkának és céltudatos tevékenységnek kell helyettesítenie. Ilyesminek a hangoztatását, ellenkező példák ellenére, az iskolában korán el kell kezdeni és alkalmas esetekben mintegy szemléltetni. A tanuló egyéniségének teljes kiművelését kell célba venni. Értelme legyen fejlett, akarata erős, érzelmi világa gazdag, de helyes belátás vezérelje célratörő akaratát az érzelmek

¹ Ebből a nézőpontból a háborús előadások nemcsak fölötté hasznosak, hanem feltétlenül szükségesek is, és azok lesznek a jövőben is.

helyett, és a jellemesség igazítsa el a megélhetésért vagy boldogulásért folytatott küzdelemben.

Ezt kell tanulságnul levonni az idealizmus és realizmus között most is folyó harcból az iskola számára. Az új nevelési eszményt vezessük ki az élet országútjára, amelynek két oldalán virágos pázsit terül el, de akad rajta por és piszok is. Állítsuk ki abba a viharba, amelyet aljas indulatok forgószele támasztott és arra a hidegre, amelyet a kapzsi önzés áraszt magából, s ne sópáncodjunk, hanem nyíltan valljuk meg, hogy mióta a világ fönnáll, ha akarjuk, ha nem, mindig voltak viharok, mindig voltak olyan idők, mikor fölötte nehéz volt az élet. Ha sokat kell lelkünknek-testünknek szenvednie, majd lesz más-ként is; ha sok érték veszendőbe megy, majd fejlődnek helyükbe mások. Sajnáljuk azokat, akik a viharnek közepébe kerültek és akik az életnek súlyosabb terheit kénytelenek viselni, de erre mindig legyünk készen mi is. Ezért együttesen élesítsük értelmünket, edzzük akaratunkat és fejlesszük testünket; így mindennemű veszedelemmel és nélkülözéssel tudatosan és bátran szembeszállunk.

Az élet fokozódó terheinek megszüntetője: a népek nagy versenyében való győzelem értelmi, erkölcsi és fizikai erők eredménye. Mind a hármát minden időben szolgálja az iskola. Mennél összhangzatosabban tudja ezeket az erőket tanítványaiban meggyökereztetni, kifejleszteni és állandósítani, annál inkább megfelel hivatásának. A még egyre tartó megpróbáltatásokat előidéző okokból s az idealizmus és a realizmus küzdelméből az iskolára nézve már most levonhatunk valamilyen tanulságot. Ennek lényege az, hogy a műveltség csak addig áldás, míg az egyéniségnek alacsony ösztönei felül nem kerekednek. Ezeket kell tehát nem időről-időre elfojtani, hanem teljesen kiirtani. Amely kor ezt eléri, azé lesz az a dicsőség, hogy megvalósította a nevelésnek igazi és örök eszményét.

(Rózsahegy.)

AGÁRDI LÁSZLÓ.